

7. Станішевський Ю.О. Національна опера України 2001–2011. / Станішевський. – К.: Муз. Україна, 2012. – 304 с.

8. Стефанович М. Київський державний ордена Леніна академічний театр опери та балету УРСР імені Т.Г. Шевченка. Історичний нарис. – Київ. – 1960 р. – 208 с.

Бродченко О.Ю.

аспірантка,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

ІКОНОГРАФІЯ «ВОЗНЕСІННЯ ГОСПОДНЬОГО» У БОЛГАРСЬКИХ СТІНОПИСАХ

Вознесіння Господнє, що згадується на сороковий день після Пасхи, є одним з найдавніших християнських свят, становлення якого відбулося вже в IV столітті. Найдавніші зображення Вознесіння, що дійшли до нас, датуються кінцем IV – початком V століття. Джерелом іконографії Вознесіння Господнього є тексти Євангелія та Діянь святих апостолів (Мк 16:19–20; Лк 24: 50–53; Діян 1: 4–11). [5, с. 520; 6].

Новозавітна розповідь якнайдетальніше лягла в основу іконографічної композиції свята. Але сталося це далеко не відразу – перші зображення Вознесіння відрізняються від більш пізніх і сучасних стінописів та ікон. Найдавніший твір, що дійшов до нас – Бамбергський амворий – різьблена плакетка зі слонової кістки, що зберігається в Мюнхені. Вона датується початком V століття і являє собою композицію, яка за своїм сюжетом нагадує більше великодню сцену: Жінки-мироносиці прийшли до гробу Христа, біля входу до якого стоїть ангел, могилу оточили воїни та інші люди. Над всією цією групою – Спаситель, що піднімається вгору до Отця. При цьому Він, скоріше, не піднімається, а Його самого підіймає десниця, що спустилася з неба. Причиною такої іконографічної картини може бути вплив на сюжет зображення апокрифічної літератури, зокрема Євангелія від Петра. У ньому описується, що Христос возноситься безпосередньо з гробу. А також Євангелія Якова, де свідками Вознесіння є лише апостоли Петро та Яків [2, с. 165].

Іншим, одним з найдавніших зображень Вознесіння є фрагмент різьблених дверей церкви Санта-Сабіна у Римі, який датується початком V століття. На ньому композиція Вознесіння у більш звичній для сучасної іконографії формі, коли є присутніми два «рівні» – земний і небесний [5, с. 521].

У монументальному живописі Вознесіння вже в ранньохристиянську епоху розташовувалося на склепіннях бань. Професор Д.В. Айналов вважав, що найдавніший образ свята в інтер'єрі храму знаходився в куполі ротонди Гробу Господнього в Єрусалимі, яка була зведена імператором Костянтином Великим [1]. Документально зафіксований найдавніший образ Вознесіння знаходився в церкві Святих апостолів в Константинополі, що була зруйнована в 1469 році. Особливого значення композиція Вознесіння набула в системі розпису храмів у післяіконоборчий період. У мозаїках та розписах візантійських церков IX–XI століть сцена Вознесіння, наряду зі Сходженням Святого Духа на апостолів та образом Христа Пантократора, повсюдно використовувалась для купольної декорації. Вона відповідала не тільки формальним умовам візантійського декору (верхня частина храму – небесна зона), але і мала природний центр – образ Господа, що возноситься, в медальйоні, навколо якого, розташовувалися ангели. Число ангелів могло бути різним, проте завжди парним: у Вознесінні з церкви Святої Софії в Охриді (середина IX століття) сферу зі

Спасителем підносять чотири ангела, в інших пам'ятках їх може бути шість або, навіть, вісім.

До давньої, але більш рідкісної традиції відноситься розміщення Вознесіння в консі вівтарної апсиди, найдавніший приклад можна бачити в ротонді святого Георгія в Солуні (кінець IX ст.) [6].

Загалом численні стінописи та ікони Вознесіння мають єдину композицію. Богородиця в центрі, поряд з Нею два янгола, що вказують на небо, та дванадцять учнів Христа, що славлять Його. Ісус Христос зображується у блакитному ореолі, що підтримується янголами, сидячи на престолі або райдузі. Поза і жести Богородиці різняться. Найчастіше Її представлено фронтально, з молитовно піднятими або зігнутими біля грудей руками, долонями до глядача. Апостоли зображуються в різних положеннях, часом досить експресивних. Кожен з них може бути охоплений рухом: один, тримаючись за голову, дивиться в небо, другий, навпаки, дивиться вниз, склавши руки для прийняття благословення, інші різними рвучкими жестами вказують вгору.

На жаль, у болгарських церквах майже не зберіглося повністю вцілілих стінописів сюжету Вознесіння.

В південно-західній консі церкви св. Георгія у Софії збереглося ізокефальне зображення групи апостолів, і було висунуто припущення, що це саме сцена Вознесіння, проте подібне зображення також може належати й до сцени П'ятидесятниці чи Причастя Апостолів, таким чином, наразі, не можна з повною впевненістю говорити про її приналежність [4, с. 142].

Фрагмент сюжету Вознесіння зберігся на стелі каплиці Архангела Михайла скельного монастиря в с. Іваново (Русенська область). Воно було включено в цикл сцен чудес Архангелів і розміщувалося на південній стороні стелі. Христос зображений в круглій славі, що підтримується чотирма янголами. Під ним в центрі зображено Богородицю, ліва рука зігнута біля грудей, долонею до глядача (зображення правої руки не збереглося). По обидва боки від неї зображено двох білявих янголів, які пророкують апостолам друге пришествя. У лівій частині збереглася частина напису: ВЪЗНЄ... Середина і нижня частина композиції зруйновані. Зліва на тлі двох невисоких пагорбів розміщується група апостолів, що вказують на Христа. [4, с. 144]

У скельній каплиці «Господній Дол», сцена Вознесіння знаходиться з південної сторони склепіння [7, с. 230–231], навпроти Зіслання в Пекло. Христос зображений сидячим на веселці, в колі слави, яку тримають чотири янгола, зображення лише двох з них збереглися до сьогодні: один нижній з лівого боку і другий зверху праворуч. Посередині на передньому плані збереглася частина мафорія Богородиці, зліва від неї – янгол з палицею, який простягає вперед праву руку, позаду нього – апостол Петро, з піднятою до чола рукою і контури фігури іншого апостола. Права частина композиції повністю втрачена.

У церкві св. Дмитра в с. Паталениця сцена Вознесіння розміщується на склепінній бані. Центральна та більшість східної частини композиції зруйновані. На північній стороні склепіння збереглися зображення трьох фігур апостолів і фрагмент четвертого з Євангелієм в руках. Усі вони з піднятими до неба руками. На південній стороні склепіння збереглися зображення чотирьох апостолів – двох молодих з темними бородами та двох старців, один з яких з книгою у руках. Лики трьох з них звернені в небо. Жести всіх апостолів різняться і не повторюються.

У Боянській церкві (м. Софія) композиція Вознесіння займає арку перед апсидою [3, с. 39–40]. У центрі Христос, що сидить на веселці, з сувоєм в правій руці, ліва – благословляюча. Круглий ореол із Ним несуть два янгола, напис: ВЪЗНЄСЄННЄ. У північній частині на схилі пагорба з двома деревами зображено групу з шести апостолів, Богородиця із зігнутими біля грудей руками, долонями до глядача, а янгол

поруч з Нею в білому одязі з палицею в руці і червоним німбом. На передньому плані знаходяться Янгол, Діва Марія й Апостол Петро, вони нерухомі і дивляться на глядача. Проте п'ять апостолів позаду них підняли голови і руки до Христа. У південній частині також зображено пагорб з двома деревами на задньому плані. Добре збереглося зображення янгола з червоним німбом і піднятою верх рукою. Фігури апостолів практично не збереглися.

У церкві св. Івана Богослова Земенського монастиря сцена Вознесіння займає центральну і північну частину східного склепіння над вівтарем [7, с. 189]. У центрі Христос, що сидить на веселці в круглому ореолі, з двома благословляючими руками. Його підтримують чотири янгола. У той час як їхні обличчя представлені в три чверті, їх тіла звернені спиною до глядача, а ноги зображені в профіль. Східна частина композиції зруйнована. Збереглося лише зображення групи апостолів на чолі з Петром на тлі низького пагорба і декількох дерев, схожих на кипарис. Перед апостолами – Янгол, який звертається до них. Від фігури Богородиці збереглася тільки частина її одягу і підборіддя.

Таким чином, композиція Вознесіння болгарських стінописів достатньо канонічна: Ісус Христос зображується в круглому орелі, який підтримується двома або чотирма янголами; він сидить на веселці, правою рукою благословляє, а в лівій тримає сувій. Богородиця, якщо Її образ зберігся, зображується поміж двома янголами, з руками зігнутими біля грудей долонями звернутими до глядача. Групи апостолів не мають сталої композиції, проте, як правило, ліву групу очолює Петро, а праву – Павло, їх руки та голови часто звернені вгору до неба. У Павла та Євангелістів у руках іноді зображено книги, у Петра – сувій. Групи апостолів, як правило, зображено на фоні невисоких пагорбів та кількох дерев.

Список використаних джерел:

1. Айналлов Д. Эллинистические основы византийского искусства. Исследования в области истории ранневизантийского искусства / Д. Айналлов. – Санкт-Петербург : тип. П.Н. Скороходова, 1900. – 229 с.
2. Дерев'янчук Ю. Богослов'я образу: іконографія Вознесіння (IV-VI ст.) / Ю. Дерев'янчук. – ВІСНИК Львівської національної академії мистецтв. – 2016. – № 28. – С. 161–176.
3. Грабар А. Боянската църква / А. Грабар. – София : Наука и искусство, 1978. – 178 с.
4. Мавродинова Л. Иконография на големите църковни празници и страданията на Христос / Л. Мавродинова. – София : Изток-Запад, 2012. – 224 с.
5. Покровский Н. Евангелие в памятниках иконографии / Н. Покровский. – Москва : Прогресс-Традиция, 2001. – 564 с.
6. Dewald E.T. The Iconography of the Ascension / E. T. Dewald // American Journal of Archaeology. – New York, London. – № 3 (19), (July-September). – P. 277–320.
7. Grabar A. La peinture religieuse en Bulgarie [Електронний ресурс] / А. Grabar. – Режим доступу : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/syria_0039-7946_1929_num_10_1_8191